

Eläkeläisten yhteinen seniorijuhla
Vaasa 23.11.2018 klo 13
Kalevi Kivistö

Arvoisa juhlayleisö!
Bästa åhörare!

Tänä vuonna olemme muistelleet kahta merkittävää historiamme kulkuun vaikuttanutta tapahtumaa: vuoden 1918 sisällissotaa ja vuonna 1948 Yhdistyneissä Kansakunnissa annettua Ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta. Ensimmäinen tapahtumista, sata vuotta sitten käyty sisällissota, oli niin kuin sisällissodat aina, suuri tragedia, jossa ihmisoikeudet ja niistä perustavanlaatuisin, oikeus elämään, oli ensimmäinen uhri. 70 vuotta sitten YK:ssa hyväksytyin julistuksen taustalla olivat toisen maailmansodan hirvittävät kokemukset. Niiden toistuminen haluttiin estää perustamalla YK, jonka hyväksymillä pelisäännöillä valtioiden erimielisyydet tulisi ratkaista. Kansalaisten kannalta näiden pelisääntöjen perustana ovat julistuksen määrittelemät ihmisoikeudet. Niistä tuli osa ns. tavanomaista kansainvälistä oikeutta ja julistuksen hyväksyminen johti useimmissa jäsenmaissa ihmisoikeuksien vahvistamiseen myös kansallisessa lainsäädännössä.

Julistuksen jälkeen YK:ssa on hyväksytty lukuisia sopimuksia, joilla pyritty takaamaan kansalaisten poliittiset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, on vastustettu rotusyrjintää ja kielletty kanssaihminen epäinhimillinen kohtelu. Sopimuksin on pyritty turvaamaan myös naisten, lasten ja vammaisten oikeudet. Monissa maissa, mm. meillä Suomessa, on perustettu erityisiä viranomaisia valvomaan näiden sopimusten toteuttamista. Näitä ovat mm. tasa-arvovaltuutettu, joka valvoo sukupuolten tasa-arvon toteutumista, yhdenvertaisuusvaltuutettu, jonka tehtävänä on puuttua syrjintään ja joka valvoo myös vammaisten oikeuksia. Viime aikoina julkisuudessa on usein kuultu lapsiasiainvaltuutettua, joka arvioi ja edistää lasten oikeuksien toteutumista. Tietosuojavaltuutettu valvoo, ettei kansalaisten oikeutta yksityiselämään loukata. Tämä kaikki on ilahduttavaa kehitystä.

Mutta niin YK:lle kuin kansallisille päättäjillekin voi sanoa samoin kuin seppä Högman aikanaan Paavo Ruotsalaiselle: yksi sinulta puuttuu. Nimittäin ikääntyvien oikeuksia valvova valtuutettu. Asiaa koskeva kansalaisaloite oli vireillä, mutta se ei valitettavasti saanut määräaikaan mennessä aivan riittävästi allekirjoituksia. Ajankohta nimien keruulle ei ollut paras mahdollinen, koska eduskunnalle olisi jäänyt hyvin vähän aikaa sen käsittelyyn; käsittelemättä jääneet kansalaisaloitteethan raukeavat vaalikauden vaihtuessa. Varminta olisi, että hallitus antaisi asiasta esityksen. Siitä voitaisiin sopia tulevien hallitusneuvottelujen yhteydessä. EU:n eurooppalaisesta ihmisoikeussopimuksesta ja sen ikääntyviä ihmisiä koskevasta asiakirjasta saa aloitteen toteuttamiselle vahvan selkänöjan.

***

Millaisia asioita vanhusasiainvaltuutetun sitten tulisi valvoa?

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 25. Artikla toteaa, että ”jokaisella on oikeus elintason, joka on riittävä turvaamaan ... hyvinvoinnin”. Jokaiselle on turvattava mahdollisuus

tydyttää perustarpeensa, kuten ravinnon, vaatetuksen, asumisen ja terveydenhoidon tarpeet. EU:n hyväksymänä toimeentulon vähimmäisrajana pidetään tulotasoa, joka on puolet kaikkien tulonsaajien mediaanituloista, käytännössä noin 1 000 euroa kuukaudessa. Kenenkään tulotaso ei saisi, ei myöskään eläkkeellä, jäädä sen alle.

Mutta miten on? Alkukesällä julkaisi Eläketurvakeskus tutkimuksen eläkeläisten toimeentulosta. Sen tulokset osoittivat, että kymmenes osa eli kaikkiaan 150 000 eläkeläistä kärsii vakavista toimeentulo-ongelmista. EU:n pienituloisuusrajan alle jää vielä suurempi joukko, 174 000 eläkeläistä. Ongelman kohdentumisen voi kiteyttää sanomalla, että toimeentulo-ongelmista kärsivät erityisesti iäkkäät naiset ja nuoret miehet. Edellisillä työura on jäänyt lyhyeksi ja katkonaiseksi matalapalkkaisessa työssä, jolloin työeläkettä on kertynyt vähän. Jälkimäiset ovat nuorina työkyvyttömyyseläkkeelle joutuneita, yhden hengen talouksissa eläviä. Eläkeläisten toimeentulo-ongelmien korjaaminen ja eläkeläisköyhyyden torjuminen ovat jatkuvasti ajankohtaisia tehtäviä. Niinpä eläkeläisjärjestöjen yhteinen etujärjestö EETU esittikin eduskuntaryhmille erityisen eläkeläisköyhyyden vähentämishjelman laatimista.

Muutama viikko sitten kansainvälinen tutkijaryhmä julkaisi eri maiden eläkejärjestelmien vertailun. Suomi menestyi vertailussa hyvin, eläkejärjestelmämme arvioitiin vertailumaista kolmanneksi parhaaksi. Kehittämistä vaativaksi kohdaksi tutkijat arvioivat vähimmäiseläkkeittemme pienuuden. Eläkeläisköyhyys on siis ulkopuolistenkin arvioiden mukaan suurin ongelmamme. Valitettavasti tämä ongelma indeksijäädysten vuoksi viime vuosina vain entisestään syventynyt.

***

Toimintakyvyn heiketessä itse kunkin elämää vaikeuttavat erilaiset rajoitteet, joiden voittamiseksi tarvitsemme tukitoimenpiteitä. Toimintakyvyn tukeminen edellyttää tukitoimia arjesta selviytymiseen, erilaisia hoivapalveluja. Niinpä *palvelut* ovat toimeentulon turvan ohella elämän suojelun ja ihmisarvon kunnioittamisen kannalta avainasemassa. Niinpä oikeus laadukkaisiin ja tarpeen mukaan mitoitettuihin, toimintakyvyn mukaan räätälöityihin palveluihin kuuluukin ihmisoikeuksien ytimeen.

Palvelujen räätälöinti merkitsee sitä, että niin kauan kuin toimintakyky on hyvä, kuuluu eläkeläiselle oikeus valtavirran palveluihin alentamalla tarvittaessa asiakasmaksuja. Kun toimintakyky heikkenee, kuuluu eläkeläiselle oikeus tuettuihin palveluihin, esim. kotihoitoon. Kun toimintakyky heikkenee niin, että arjesta selviytyminen edellyttää jokapäiväistä ja kokoaikaista apua, tulee avun tarvitsijalle taata ympäri vuorokautinen hoito. Palveluja ja hoitoa järjestettäessä on kaikissa vaiheissa kunnioitettava jokaisen itsemääräämisoikeutta ja ihmisarvoa.

Palvelujen on oltava myös *laadultaan* sellaisia, että ne turvaavat arvokkaan elämän myös vaiheessa, jossa elämän ylläpitäminen edellyttää tukea ja apua. Kansainväliset sopimuksetkin kieltävät ikääntyvien nöyryyttävän ja epäinhimillisen kohtelun. Siksi vanhuspalvelulakiin on palautettava sieltä poistettu oikeus ihmisarvoiseen elämään ympärivuorokautiseen hoitoon pääsyn perusteeksi.

Vanhusten hoidon kehittäminen on viime vuosina perustunut ennen muuta kotihoidon osuuden kasvattamiseen. Tämä on hyvä suunta silloin, kun kotona ns. pärjää ja kun koti on varustettu esteettömäksi ja turvallisiksi. Siinä olisi kunnilla ja valtion asuntoviranomaisilla paljon tehtävää.

Mutta silloin, kun usein puutteellisesti varustettuun kotiin jätetään liian huonokuntoisia vanhuksia, ollaan kaltevalla pinnalla. Äskettäin kiinnittivät gerontologian professori Marja Jylhä ja siviilioikeuden professori Urpo Kangas huomiota siihen, että liian paljon on tilanteita, jossa vanhuksen kotona pitäminen on itse asiassa heitteille jättöä. Ihmisten elinikä pitenee, 75 vuotta täyttäneiden horisontissa on keskimäärin miehillä vielä 11 ja naisilla 13 vuotta. 90 vuotta täyttäneitä oli -70-luvun alussa 3 000, nyt heitä on 50 000 ja tulevaisuudessa vielä enemmän. Meillä on entistä enemmän pirteitä ja toimintakykyisiä yskymppisiä, mutta myös entistä enemmän huonokuntoisia, ympärivuorokautista hoivaa tarvitsevia vanhuksia. Muistisairasta, joka ei kotihoidon lähdeyttä enää puolen minuutin päästä muista, että kukaan on käynytään ja joka ei tunnista kotiympäristöään, ei yksinkertaisesti voi jättää kotiin. Katastrofaaliset seuraukset liian huonokuntoisten vanhusten jättämisestä kotihoidon varaan ovat mahdollisimman kaukana elämän suojelemisesta ja arvokkaan ikääntymisen tavoitteista. Sellaista ei nyky-yhteiskunnassa enää saa tapahtua.

Äskettäin julkaistu pohjoismainen Nordcare2 tutkimus kertoi Suomen vanhusten hoidon laadun heikentyneen hälyttävästi kymmenen viimeksi kuluneen vuoden aikana. Jotta näiltä ongelmilta vältyttäisiin, on ympärivuorokautisen hoidon paikkojen tarjontaa lisättävä. Niihin samoin kuin kotihoitoon on palkattava riittävästi henkilökuntaa, koska nimenomaan osaavan ja työhönsä motivoituneen henkilökunnan työstä hoidon laatu syntyy.

***

Särskild viktiga för äldre människor är social- och hälsovårdstjänster. Framtiden av dessa tjänster avgörs, när – eller om – riksdagen fattar beslut om sote-reformen i närmaste framtiden. Redan nu är det klart, att man inte kan ordna landskapsval i samband med Europavalet i maj. Om grundlagsutskottet inte ser större behov att korrigera lagförslagen, som riksdagens social- och hälsovårdsutskottet har förberett, så är det teoretiskt ännu möjligt, att sittande riksdag kan behandla hela lagpaketet före den 15. mars, när riksdagens mandatperiod avslutas.

Många av de stora svårigheterna under nuvarande riksdagens mandatperiod beror på att regeringen inte ville fortsätta den parlamentariska förberedning av lagförslagen som man gjorde under förra perioden. Då förblev endast förvaltningsmodellen olöst, eftersom grundlagsutskottet ansåg, att kommunförbunden inte var tillräckligt demokratiska ur de minsta kommunernas synvinkel. Ändå ville den sittande regeringen fälla oppositionspartierna helt bort från beredningen, eftersom de ville ge mera utrymme till privata företag i valfrihetens namn.

Att ge en större roll till privata företag förorsakade det, att man förlorade det viktigaste målet av hela reformen, nämligen integration. Integrationen mellan social- och hälsovård förlorade man därför, att det är endast myndigheter som kan fatta en del av besluten inom socialsektorn. Privata företag kan endast delta i vägledning och rådgivning i sociala frågor. Som följd av detta skulle hälsocentralerna efter reformen fortsätta som praktiskt taget bara hälsocentraler och integrationen mellan sociala och hälsoproblem lyckas inte. Just den integrationen vore särskilt viktig för äldre klienter.

Man förlorar också integrationen mellan primärvård och specialsjukvård. Här i Vasa har ni ett eget problem med jourtjänst, då viktiga delar av det övergår till Seinäjoki. Detta betyder, att tillgängligheten till specialsjukvårdens jour för dom som bor i Vasatrakten och särskilt för svenskpråkiga medborgare här blir svårare.

***

Uudessa sotessa rahoitus kulkee valtion kautta. Lakiesityksen mukaan valtio ei kuitenkaan aio antaa sote-palveluihin lisärahoitusta niin kuin se antoi kokeilussa mukana oleville yksityisille. Päinvastoin: valtio sanoo pienentävänsä rahoitusta 3 miljardilla eurolla siitä tasosta, joka nykyisellä palvelutasolla toteutuisi. Lopputuloksena olisi rahoituskriisi. Ja mikä olisi kriisin ratkaisu: asiakasmaksujen korottaminen, vaikka ne jo nyt ovat Suomessa Pohjoismaiden korkeimmat. Palveluista ja lääkkeistä perittävät asiakasmaksut rasittavat erityisesti eläkeläisten taloutta, maksaahan niitä kolme neljästä 75 vuotta täyttäneestä. Ne vaikuttavatkin ratkaisevasti pienillä eläkkeillä sinnittelevien toimeentuloon.

Asiakasmaksujen nousu romuttaisi yhden keskeisen perusoikeuden ja sote-uudistukselle alun perin asetetun tavoitteen: palvelujen saatavuuden parantamisen.

Hallitus valmisteleeikin parhaillaan esitystä sosiaali- ja terveystalouden asiakasmaksuista. Ikääntyneimpien, pieniä eläkkeitä saavien, usein yksinäisten vanhusten joukossa on eniten niitä, joilta jäävät lääkkeet ostamatta ja jotka maksumuuri jättää palvelujen ulkopuolelle varojen puutteen takia. Maksuja pyritään kohtuullistamaan maksukatoilla. Lääkkeiden, palvelujen ja matkojen maksukatot tulisi yhdistää eikä yhdistetyn katon saisi ylittää takuueläkkeen kuukausierän määrää.

Maksupolitiikka osaltaan osoittaa, halutaanko perustuslain kirjaimessa kauniisti todettuja periaatteita palvelujen saatavuuden turvaamisesta käytännössä toteuttaa.

***

YK:n ihmisoikeuksien julistus vaatii jokaiselle oikeuden osallistua maansa hallitsemiseen suoraan tai valitsemiensa edustajien kautta. Niille, jotka aika ajoin vaativat äänioikeuden poistamista ikääntyneiltä, on syytä muistuttaa, että julistuksen vaatimus koskee kaikkia, myös ikääntyneitä. Kunnissa demokratian edistämiseksi tältä osin voitaisiin edetä esimerkiksi vahvistamalla vanhusneuvostojen asemaa.

Vanhusneuvosto voi tavoitetta edistää myös omalla aktiivisuudellaan ja aloitteellisuudellaan. Tässä työssä Vaasassa on näytetty hyvää esimerkkiä ja toivotan teille työn edelleen kehittämisessä parhainta menestystä!